

УДК 796.071.43

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2022.80.1.29>

О. В. Єрмоленко

викладач
кафедри фізичного виховання і спорту
Донбаської державної машинобудівної академії

М. В. Єрмоленко

старший викладач
з дисципліни «Фізичне виховання»
кафедри гуманітарної підготовки
Донбаської національної академії будівництва і архітектури

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СТРУКТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ІНКЛЮЗИВНОГО СПОРТУ

У статті розглянуто актуальні питання оптимізації професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту на основі формування структурних компонентів психолого-педагогічної готовності до професійної діяльності в системі інклюзивного спорту. Здійснено аналіз змісту професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту в закладах вищої освіти країни. Надано характеристику психолого-педагогічної готовності до професійної діяльності як об'єкта наукового дослідження у вітчизняній та закордонній літературі. Визначено місце та значення інклюзивного спорту в процесі долучення людей з ментальними особливостями до активного суспільного життя. Окремо зазначено проблеми розвитку фізичної культури і спорту серед осіб з обмеженими можливостями здоров'я, такі як недостатня кількість спеціалізованих спортивних споруд, обладнання та інвентаря; відсутність достатньої пропаганди як мотивуючого фактору залучення осіб з обмеженими можливостями здоров'я до активних занять фізичною культурою і спортом; відсутність системи підготовки спортивного резерву, масового параолімпійського спорту; дефіцит кваліфікованих фахівців системи інклюзивного спорту. Виділено аксіологічні пріоритети розвитку інклюзивного спорту. Розглянуто особливості професійної діяльності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту в системі інклюзивного спорту. Визначено проблеми психолого-педагогічної готовності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту до професійної діяльності в системі інклюзивного спорту. Наведено зміст компонентів та компетентностей готовності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту до професійної діяльності в системі інклюзивного спорту. Обґрунтовано необхідність створення педагогічних умов формування психолого-педагогічної готовності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту до роботи в системі інклюзивного спорту. Визначено систему критеріальних показників формування психолого-педагогічної готовності до професійної діяльності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту в системі інклюзивного спорту.

Ключові слова: інклюзивний спорт, компоненти, психолого-педагогічна готовність, фахівці, фізична культура і спорт.

Постановка проблеми. Головним завданням модернізації вищої освіти країни є підвищення її якості, яка відображає ступінь відповідності освіти державним освітнім стандартам, потребам замовника освітніх послуг, а також соціальним та особистісним очікуванням. Одним із напрямів модернізації вищої освіти є оптимізація змісту підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності. Підготовка фахівців – це навчання, яке скероване на формування необхідних компетентностей залежно від спеціальності. Процес підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту повною мірою вписується в загальну стра-

тегію освітньої політики країни. В освітній системі процес підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту залежить від провідних світових та національних тенденцій, які представлені гуманізацією, демократизацією та інтеграцією освіти. Демократизація освіти є провідною світовою та національною тенденцією, яка представлена стандартом «соціальна інклюзія». У галузі фізичної культури і спорту зазначений стандарт реалізується за допомогою інклюзивного спорту, який дає можливість особам з ментальними та фізичними порушеннями займатися спортом разом із типово розвиненими спортсменами. Система підготовки

майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту разом із соціальною мобільністю та сформованим високим рівнем адаптивності повинна передбачати оволодіння професійними компетентностями та технологіями в аспекті формування структурних компонентів психолого-педагогічної готовності до професійної діяльності в системі інклюзивного спорту. Таким чином, існує необхідність створення в процесі навчання фахівців галузі системи педагогічних умов, які дадуть змогу оптимізувати психолого-педагогічну готовність до професійної діяльності в системі інклюзивного спорту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методичні основи професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту у своїх працях розглядали Г.П. Васянович, Е.С. Вільчковський, В.Г. Григоренко, П.С. Гуревич, В.В. Завацький, І.А. Зязюн, Т.Ю. Круцевич, М.Р. Мруга, Т.Г. Овчаренко, В.М. Пристинський, Б.В. Сермеєв, Л.П. Сущенко, А.В. Цьось, Б.М. Шиян, Ю.М. Шкретій. Професійну компетентність у сфері інклюзивної освіти у своїх працях розглядали Ю.А. Бріскін, О.А. Денисова, Е.В. Ісаков, Р.П. Карпюк, О.С. Кузьміна, Є.А. Мітін, А.С. Сиротюк, В.П. Соломін, D. Mitchell, G. Bunch.

Аналіз сучасної наукової думки та досвіду закладів вищої освіти з питань підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту дає змогу дійти висновку про відсутність концептуальних та технологічних підходів у формуванні психолого-педагогічної готовності до професійної діяльності в системі інклюзивного спорту. Таким чином, одним із актуальних та своєчасних напрямів оптимізації процесу професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту є визначення системи критеріальних показників формування психолого-педагогічної готовності до професійної діяльності в системі інклюзивного спорту.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано згідно з планом НДР кафедри ДК-03-2021 «Система професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів з фізичної культури і спорту у закладах вищої освіти».

Мета статті полягає у науково-теоретичному обґрунтуванні необхідності оптимізації процесу професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту на основі визначення системи критеріальних показників формування психолого-педагогічної готовності до професійної діяльності в системі інклюзивного спорту для створення концептуальних та технологічних підходів до навчання.

Відповідно до мети дослідження, нами поставлено такі завдання:

- 1) визначити поняття, проблеми та аксіологічні пріоритети інклюзивного спорту;
- 2) визначити сутність та проблеми психолого-педагогічної готовності майбутніх фахівців з

фізичної культури і спорту до професійної діяльності в системі інклюзивного спорту;

3) визначити систему критеріальних показників формування психолого-педагогічної готовності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту до професійної діяльності в системі інклюзивного спорту задля створення концептуальних та технологічних підходів до навчання.

Виклад основного матеріалу. Сучасний стан розвитку галузі фізичної культури і спорту держави вимагає від системи вищої освіти впровадження прогресивних форм організації та управління професійною підготовкою фахівців у закладах вищої освіти. Підвищена зацікавленість підготовкою майбутніх фахівців із фізичної культури і спорту з відповідними особистісними та професійними якостями обумовлена зміною освітніх парадигм, які передбачають перехід від традиційних форм, методів та технологій навчання до сучасних, які скеровані на розвиток професійних компетентностей та творчого потенціалу. Результативність процесу підготовки фахівців галузі представлена рівнем готовності до професійної діяльності в різних умовах. Особливого значення ця проблема набуває у зв'язку з появою стандарту «соціальна інклюзія», який у галузі фізичної культури і спорту представлений системою інклюзивного спорту [5, с. 14, 127].

Інклюзія – це процес реального включення осіб з обмеженими можливостями здоров'я до активного суспільного життя. Інклюзивний спорт – це процес відновлення та розвитку фізичних можливостей, профілактика супутніх захворювань та вторинних відхилень, полегшення соціальної адаптації та інтеграції до сучасного суспільства, підвищення якості життя осіб з обмеженими можливостями здоров'я за допомогою потенціалу спорту як соціального інституту. Інклюзивний спорт дає змогу особам долучатись до спортивного руху, за допомогою якого відбувається додаткова соціальна інтеграція до зовнішнього середовища, а також зростання власних результатів, виникає можливість повірити у власні сили [1, с. 77; 9, с. 34].

Держава докладає чималих зусиль до того, аби система інклюзивного спорту продовжила свій сталий розвиток, але існує велика кількість системних проблем. Причинами слабого розвитку фізичної культури і спорту серед осіб з обмеженими можливостями здоров'я є недостатня кількість спеціалізованих спортивних споруд, обладнання та інвентаря; відсутність достатньої пропаганди як мотивуючого фактору залучення осіб з обмеженими можливостями здоров'я до активних занять фізичною культурою і спортом; відсутність системи підготовки спортивного резерву, масового параолімпійського спорту; дефіцит кваліфікованих фахівців системи інклюзивного спорту.

Оптимальне функціонування системи інклюзивного спорту можливе лише за наявності кваліфікованих кадрів. Аналіз наукової літератури вказує на різноаспектність вивчення проблеми, де недостатня увага приділяється теоретико-методичному осмисленню та розробленню нових підходів до формування психолого-педагогічної готовності фахівців з фізичної культури і спорту до професійної діяльності саме в системі інклюзивного спорту [3, с. 87; 10, с. 184].

Провідною складовою частиною готовності до професійної діяльності є психологічна готовність, яка представлена поєднанням операційних та особистісних компонентів. Психологічну готовність науковці визначають як систему психічних надбудов, які складаються з уявлень та понять, спонукань та інших якостей особистості, а також можуть забезпечувати мотиваційно-сенсову готовність людини до здійснення професійної діяльності.

З одного боку, поняття «готовність» можна розглядати як інтегральну якість особистості; здатність до успішної та ефективної професійної діяльності на основі накопиченого досвіду; сукупність професійно-обумовлених вимог до фахівця. З іншого боку, готовність – це інтегративна особистісна освіта, яка поєднує професійну спрямованість, знання, уміння, а також професійно важливі якості. Інклюзивна готовність формується за допомогою академічних, професійних та особистісних якостей. До інклюзивної готовності належить конативний компонент, який передбачає наявність безпосереднього вираження настанови у професійній поведінці [7, с. 93].

Зміст компонентів готовності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту до професійної діяльності в системі інклюзивного спорту включає розуміння майбутніми фахівцями філософії інклюзивного спорту; сприйняття інклюзивного спорту як об'єкта позитивної настанови; особисту зацікавленість у розвитку процесу інклюзії; знання психологічних закономірностей розвитку та індивідуальних особливостей осіб з обмеженими можливостями здоров'я; емоційне сприйняття осіб з обмеженими можливостями здоров'я; вміння організувати навчально-тренувальний процес осіб різних категорій психофізичного розвитку; застосування оптимальної методики впливу; здатність до взаємодії між суб'єктами системи інклюзивного спорту; рефлексію спортивної діяльності в умовах інклюзивного спорту [5, с. 312; 10, с. 238].

Отже, нам вдалось виділити компетентності, які формують у майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту готовність до професійної діяльності в системі інклюзивного спорту. Так, до них належать емоційна готовність; володіння педагогічними

та спортивними технологіями; саморефлексія та рефлексія; самокритика; самоаналіз; розуміння та сприйняття своєї ролі в майбутній діяльності; здатність до інноваційної діяльності; професійна поведінка; розвиток дослідницького підходу; обізнаність в проблемах інклюзивного спорту.

Таким чином, система критеріальних показників формування психолого-педагогічної готовності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту до професійної діяльності саме в системі інклюзивного спорту повинна складатись з таких структурних компонентів, як мотиваційно-цільовий (формування мотивів та цілей; формування позитивного ставлення до системи інклюзивного спорту; розуміння значущості майбутньої професійної діяльності; бажання займатися майбутньої професійною діяльністю); орієнтаційний (визначення схильності студентів до майбутньої професійної діяльності; формування уявлення та знання про особливості та умови майбутньої професійної діяльності); змістовно-операційний (знання дисциплін циклу загальної та професійної підготовки; особливостей застосування форм, методів і засобів проведення інтеграційно-інклюзивних занять; володіння навичками створення корегуально-розвиваючого середовища); практичний (застосування науково-теоретичних, психолого-педагогічних та дидактико-методичних знань безпосередньо в практичній діяльності); комунікативний (здатність встановлювати та підтримувати міжособистісні відносини в аспекті суб'єкт-суб'єктного типу взаємодії між майбутніми фахівцям та особами з обмеженими можливостями здоров'я; вміння надавати тьюторський супровід та мати навички модератора); рефлексивний (самооцінка власної професійної підготовки відповідно до функцій майбутньої професійної діяльності).

Висновки і пропозиції. Інклюзивний спорт створює оптимальні умови для задоволення біологічних, психологічних та соціальних потреб кожної конкретної людини, яка має обмежені можливості здоров'я. Інклюзивна готовність фахівця повинна формуватися за допомогою академічних, професійних та особистісних якостей. Пропонована система критеріальних показників формування психолого-педагогічної готовності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту до професійної діяльності в системі інклюзивного спорту дасть змогу оптимізувати процес підготовки та створить концептуальні та прогресивні підходи до навчання.

Результати дослідження можуть бути використані закладами вищої освіти під час підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту до професійної діяльності в системі інклюзивного спорту.

Список використаної літератури:

1. Адаптивне фізичне виховання : навчальний посібник / уклад.: Т.М. Осадченко, А.А. Семенов, В.Т. Ткаченко. Умань : ВПЦ «Візаві», 2014. 210 с.
2. Байкина Н.Г., Крет Я.В. Основы инвалидного спорта : учебное пособие для студентов факультета физического воспитания, учителей-дефектологов и тренеров по инвалидному спорту. Запорожье : ЗГУ, 2002. 58 с.
3. Бріскін Ю.А. Спорт інвалідів : підручник. Київ : Олімпійська література, 2006. 262 с.
4. Бріскін Ю.А. Спорт інвалідів у міжнародному олімпійському русі : монографія. Львів : Край, 2006. 346 с.
5. Карпюк Р.П. Професійна підготовка майбутніх фахівців з адаптивного фізичного виховання: теорія та методика : монографія. Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2008. 504 с.
6. Лукьянова М.И. Формирование профессиональной готовности учителя к реализации личностно ориентированного подхода в педагогической деятельности : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08. Ульяновск, 2004. 44 с.
7. Овчарук О.В. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Київ : К.І.С., 2004. 112 с.
8. Приступа Є.Н. Напрями і тенденції розвитку спорту вищих досягнень інвалідів. *Олімпійський спорт і спорт для всіх* : тези доповідей ІХ Міжнародного наукового конгресу. Київ, 2005. С. 522.
9. Инклюзивный спорт : учебное пособие / А.Г. Ростеванов, Н.Е. Копылова, С.И. Бочкарева, Т.П. Высоцкая, В.А. Зайцев, С.П. Голубничий, С.Ю. Нарцисова. Москва : Академия МНЭПУ, 2021. 168 с.
10. Сущенко Л.П. Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (теоретико-методологічний аспект). Запоріжжя : Запорізький державний університет, 2003. 442 с.

Yermolenko A., Yermolenko M. Scientific and theoretical aspects of the formation of structural components of psychological and pedagogical readiness of future specialists in physical culture and sports for professional activities in the system of inclusive sports

The article considers topical issues of optimization of professional training of future specialists in physical culture and sports on the basis of formation of structural components of psychological and pedagogical readiness for professional activity in the system of inclusive sports. The analysis of the content of professional training of future specialists in physical culture and sports in higher education institutions of the country is carried out. The characteristic of psychological and pedagogical readiness for professional activity as an object of scientific research in domestic and foreign literature is given. The place and importance of inclusive sports in the process of involving people with mental disabilities in active social life are determined. The problems of development of physical culture and sports among people with disabilities are singled out, such as: insufficient number of specialized sports facilities, equipment and inventory; lack of sufficient propaganda as a motivating factor for involving people with disabilities in active physical culture and sports; lack of a system for training the sports reserve, mass Paralympic sports; shortage of qualified specialists in the inclusive sports system. The axiological priorities for the development of inclusive sports are highlighted. Features of professional activity of future specialists in physical culture and sports in the system of inclusive sports are considered. The problems of psychological and pedagogical readiness of future specialists in physical culture and sports for professional activity in the system of inclusive sports are determined. The content of components and competencies of readiness of future specialists in physical culture and sports for professional activity in the system of inclusive sports is given. The necessity of creating pedagogical conditions for the formation of psychological and pedagogical readiness of future specialists in physical culture and sports to work in the system of inclusive sports is substantiated. The system of criterion indicators of formation of psychological and pedagogical readiness for professional activity of future specialists in physical culture and sports in the system of inclusive sports is determined.

Key words: *inclusive sports, components, psychological and pedagogical readiness, specialists, physical culture and sports.*